

EAEko hizkuntza plangintza: Erregea hil da, gora Erregea!

EAEn gaur egun indarrean dagoen Euskararen Biziberri-zeko Plan Nagusia (EBPN) hiltzear dago; horren ordez, Euskara Sustatzeko Ekintza Plana (ESEP) ezarri nahi du Eusko Jaurlaritzak. Asmoa ESEP Eusko Legebiltzarrerera uztailean igortzea da onetsia izan dadin, eta 2013. urtearen hasieran abian jartzea.

Hizkuntza plangintza batek lau fase nagusi izaten ditu: 1) egoeraren azterketa egin plangintza behar den edo ez zehazteko, 2) plangintza definitu eta osatu, 3) plangintzaren neurriak abian jarri, 4) egindakoaren ebaluazioa egin. Behin lau-garren pausora iristen garenean, berriz lehenengo pausora itzultzen gara. Trantsizio politikotik 30 urte baino gehiago eta EBPNren 1999ko onarpenetik hamar urte baino gehiago pasa direnean, egokia dirudi egindakoa ebaluatzea eta etorkizunari begirako hizkuntza plangintza egokitzea. ESEPi buruz hedabideetan jaso dugun informazioaren arabera, Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzaren (HPS) eta Euskararen Aholku Batzordearen elkarlanetik sortutako dokumentua da ESEP. 2011ko Euskararen egoerari eta bilakaerari buruzko adierazleen txostena (www.euskara.euskadi.net) baliatu dute azken hamabi urteetako egoera soziolinguistikoaren bilakaera ebaluatzeko. Badirudi txosten horren arabera eta V. Inkesta Soziolinguistikoaren emaitzen arabera onartu direla bereziki ESEPen ildo nagusiak.

Ez dakigu EBPNren ondorioz sortutako neurri zehatz bakoitzaren emaitzak neurtu diren. Horrek neurri bakoitzaren eraginkortasuna ezagutzeko eta horren arabera neurri zehatzekin jarraitzeko edo ez jarraitzeko balioko luke. Egia

da azken ebaluazio horiek egitea askotan aski zaila izaten dela hizkuntza plangintzen kasuan: plangintzaren neurrien ondorioak epe ertain luzeetan hasten dira agertzen; gainera, egoeraren bilakaeran eragina zein neurri zehatzek izan duen zehaztea zaila izaten da. Askotan neurrien sinergiek bultzatzen dute egoeraren bilakaera (edo egoeraren bilakaera eza). Horrez gain, neurri konkretu bakoitzaren kasuan adierazle esanguratsuak zehaztea zaila egiten da. Kausa-efektu erlazioa ez da askotan norabide bakarrekota eta unibokoa, errekurtsibitatea ere kontuan hartu behar izaten da. Gainera, egoera soziolinguistikoen bilakaeretan aurreikusi gabeko kanpoko faktoreek, gizarte-giroarekin lotuta izaten direnek (bilakaera demografikoa, politiko-operatiboa, ekonoteknikoa, psikologikoa edota soziokulturala), hizkuntza plangintzak berak bezainbesteko eragina edo eragin gehiago izan dezakete. Neurri konkretuen ebaluazioa, bistan denez, ez da batere erraza...

EBPNren kasuan, dokumentuari heltzen badiogu, plangintzaren norabidea eta ekintzak zehazteko AMIA matrize bat erabili zen: Aukerak (euskararen biziberritzeko kanpoko faktore positiboak), Mehatxuak (kanpoko faktore negatiboak), Indarguneak (euskararen biziberritzeko barruko faktore positiboak) eta Ahuleziak (barruko faktore negatiboak) zehaztu ziren. Agian aukerak eta mehatxuak oso labur aipatu ziren EBPN-n eta mehatxuen eta indarguneen azterketa modu zehatzagoan egin zitekeen. Baina egin, egin zen, eta suposatuko dugu ESEPen osagaiak erabakitzeke mota horretako azterketa egin zela, nahiz eta ez dugun horrela adierazita ikusi ESEPen aurkezpenean. Hori bai, ESEPen ildo nagusiak zehazteko *Euskara 21* ekimenaren hamalau ondorio nagusiak hartu dira oinarri. Horren arabera helburu nagusi bat zehaztu da:

Euskal Autonomia Erkidegoan euskararen normalizazioa biltzen duen hizkuntza politika hogeita hamar urte betetzera doan garai honetan, gero eta argiago nabaritzen da egungo eta etorkizuneko erronka nagusia, *Euskara 21* gogoeta prozesuan aipimarratu zen bezala, hizkuntzaren erabilera dela (ESEP: 7).

Hiru helburu estrategiko ere zehaztu dira: euskararen jabe-kuntza, euskararen erabilera eta euskararen ekoizpena. Helburuak lortzeko bi zehar-lerro ere zehaztu dira: euskararen aldeko motibazioak eta euskararen zabalkundea. *Euskara 21* ekimenaren hamalau ondorioak bezala, soziolinguistikaren ikuspuntutik RLS (*Reversing Language Shift*, hizkuntza indarberritzeko ahalegina) lortzeko egokiak dirudite helburu horiek.

Gure artean ez dira berriak, hala ere. Ikus ditzagun adibidez EBPNk «datozen hamar urteetarako erronka nagusiak» nola zehazten zituen 1999an. Helburu nagusia modu hone-tan definitzen zen:

Euskara Biziberritzeko Plan Nagusiaren helburu nagusia da Euskal Herrian, maila pertsonalean, sozialean eta ofizialean, euskararen berreskurapen osoa lortzeko euskararen aldeko urratsak areagotzea (EBPN: 51).

Horretarako hiru helburu estrategiko zehazten ziren: euskara ondorengoetaratzea, euskararen erabilera eta euskararen elikadura. EBPNren eta ESEPen helburu nagusia (kasu batean euskararen berreskurapen osoa eta bestean euskararen normalizazioa) berdina da eta berdinak ere helburu estrategikoak. Erregea hil da, gora Erregea!

Hori, hala eta guztiz ere, ez da harritzekoa. Fishmanek, bere HINBE/RLS ereduan, mintzaldaketak ezagutzen dituzten eremu soziolinguistikoak neurtzeko eskala bat sortu zuen: *Graded Intergenerational Disruption Scale* (GIDS) deitzen dena, Mikel Zalbidetik BAEN deitu izan duena (Belaun Arteko Etenaren Neurria). Eskala horren arabera, eta Fishmanen *Reversing Language Shift* eredia kontuan hartzen bada, erabilera eta bereziki EBPN eta ESEPen zehaztutako hiru helburu horiek dirudite oinarri-oinarrizkoak. Iparraldeko Euskararen Erakunde Publikoaren kasuan ere gauzak antzekoak dira. Izan ere, 2006an onartutako hizkuntza politika proiektuan hiru lan-lerro nagusi zehazten dira: euskara transmititu, euskaraz bizi eta euskara indartu; 2011-2016 urteetako hizkuntza plangintzaren garapena bide beretik

doa: transmisioa eta erabilera indartzea. Hori bai, Fishmanen RLS irakurrita, ekintza konkretuak zehazteko informazio anitz ematen da eta ordena konkretu bat zehazten du GIDS/BAEN eskalaren arabera. Mikel Zalbidetik Euskal Herriko eredu horren aplikazioa egin du eta zehaztu izan ditu lehentasunek zein izan behar duten Fishmanen ereduaren arabera (Mikel Zalbide, «Joshua A. Fishman-en RLS edo HINBE», www.erabili.com, 2004).

Fishmanen RLSk toki berezia aitortzen die gertuko eremuei, Mikel Zalbidetik laburtu zuen moduan:

Etxeko giroan, lagunartean, auzo hurbilean eta eguneroko kale-bizitzan euskaraz jarduteak, eta jarduteko aukera zabalak izateak, lehenengo-lehenengo kezka bidea izan behar duela guretzat. Hori gabeko gramatika-batzordeak, bertso-saioak, telebista-emanaldiak eta kajero automatikoak alferrik ditugula: berez bezala eroriko direla lorpen horiek, goian esandako oinarri hori ahuldu eta gesaldu ahala. Euskal arnaguneei eustea, eta gure euskal herriak zabaltzea, lehentasun osoko egin-kizuna dutela (dugula) HINBEzale guztiok (Zalbide 2004).

Gertuko eremu horiek, euskararen etorkizuna ziurtatzeko ezinbestekoak izan ezik, hizkuntza plangintza egiteko justifikazioa dira. Zein mailatako justifikazio praktikoa luke, gaur egun, latinaren normalizazioaren aldeko hizkuntza plangintzak Vatikanotik kanpo? Irlandako kasua ere gogoe-tarako oso egokia da.

Azken finean, maila teoriko-metodologikoan aipatzen diren hitzak funtsezkoak badira ere, maila praktikokoan hartzen diren neurri konkretuek dute eguneroko errealitate soziolinguistikokoan eraginik. Ezin dira zalantzan jarri Kurt Lewin-en hitz famatuak, «Ez dago teoria on bat bezain praktikoa den ezer», neurriak norabide jakinik eta eragin kortasunik gabe hartu nahi ez badira behintzat. Hala ere, behin teoria egokia sortuta, praktikara eraman behar da. Horretarako hartzen diren neurri konkretuak dira, hain zuzen ere, hizkuntza plangintza batetik bestera egon daitekeen alde handiena. ESEPen behin-behineko txostenean ekintza zerrenda aurkeztzen da, arlo bakoitzaren arabera. Helburuen araberrako

hamasei lan-lerro zehaztu dira (ESEP: 13) eta kasu bakoitzean neurri «konkretu» batzuk proposatu. Ez ditugu hemen zere-
rendatuko lan-lerro horiek eta haiei loturik dauden ekin-
tzak. Ekintzak nahiko modu orokorrean aipatuak daude, eta
ikusi beharko da etorkizunean benetan zer dagoen puntu
bakoitzaren atzean. Adibide bat ematearren, «euskararen ja-
bekuntza» den helburu estrategikorako hiru lan-lerro nagusi
zehaztu dira: 1) familia bidezko transmisioa, 2) irakaskuntza
eta 3) euskalduntze-alfabetatzea. Familia bidezko transmi-
sioaren aurreneko proposamena «Sentsibilizazioa eta moti-
bazioa etengabe lantzea» da, eta aurreneko ekintza konkretua
«Herritarren artean euskara erabiltzearen aldeko jarrera lan-
tzea». Bistan denez, nahiko proposamen generikoa da; beste
kasu batzuetan pixka bat zehatzagoak dira proposatutakoak,
baina hala ere ikusi beharko da etorkizunean nola bete nahi
den plana eta zein sendotasun hartzen duen ESEPe.

Konplexutasunaren paradigma soziolinguistikan eta plangintza egiteko momentuan

Hizkuntza plangintza egiteko orduan, baina baita erreali-
tatea deskribatzeko edo analizatzerakoan ere, konplexuta-
sunaren paradigma kontuan hartu behar da. Agian, ekintza
praktikoak zehaztu baino lehenago, berriz heldu beharko
genieke giza zientzietako oinarri-oinarriei eta hizkuntza so-
ziologiaren hainbat oinarriei.

Hemen oinarri soziofilosofikoei heldu nahi diegu une ba-
tez. XX. mendearen bigarren erdian, errealitatea atzemateko
eta aztertzeke garaian, konplexutasunaren paradigma ezin-
bestekoa bihurtu da. Mendebaldeko ikerketetan ordura ar-
te objektua baino ez bazen kontuan hartzen, subjektua iker-
ketaren parte bihurtu da, behatzailearen paradoxa nabar-
menduz. Paradoxa horren arabera, subjektua (behatzailea)
ikerketaren parte dela kontuan hartu behar da. Hori horre-
la, hauxe azpimarratzen da bereziki: errealitatea ezagutzeko
modua irudikapenen bitartez egiten da; ezagut dezakegun

errealitate bakarra irudikatua da. Schrödingerrek idatzi zuen bezala: «gizakiari dagokionez, munduaz duen pertzepzioa izpirituaren eraikuntza bat da eta beti hala izango da, ez du froga daitekeen beste existentziarik» (Paul Watzlawick, *Le langage du changement. Éléments de communication thérapeutique*, Paris, Seuil, 1980: 51). Ikertzailea, gizaki oro bezala, lege horren menpe aurkitzen da, nahiz eta, Jaspersek esan zuen bezala:

Ez da dudarik zientzia ikerlariok etengabe tentazio bera dugula, hots: munduari behatzea gu, hori ezagutzeko kargua dugunok, horren parte ez bagina bezala, horri loturik ez bageunde bezala. Mundua ikertu nahi genuke, kontuan hartu gabe gu geu garela horren ezaguera hartzen dugunok (Watzlawick 1980: 51).

Beste era batera esanda, errealitate objektiborik ez dago (edo behintzat gizakiak ez du lehen graduko errealitate horretara hurbiltzeko modurik), hots, errealitate bat irudikatua da, hori da gizabanakotik edo taldetik bereganatua, bererraikia bere sistema kognitiboan eta integratua bere balio sisteman.

Objektua eta subjektua ikerketen parte bihurtu ondoren eta, beraz, irudikapenen garrantzia azpimarraturik, soziologiaren eta gure kasuan hizkuntza soziologiaren azter eremua erabat sartzen da konplexutasunaren paradigman. Hizkuntza plangintza egiteko garaian ez da baztertu behar hori. Gizartearen eta gizartearen bilakaeraren arrazoen azterketan funtsezkoak dira irudikapenak, Guimellik dioen bezala: «Ce n'est pas la réalité objective de la situation qui permet de [...] comprendre (les faits sociaux), mais bien la manière dont les groupes se l'approprient» (Christian Guimelli, «La fonction d'infirmière. Pratiques et représentations sociales», in Jean-Claude Abric (zuz.), *Pratiques sociales et représentations*, Paris, PUF, 1994, 83-108: 106).

Hizkuntza plangintza egin nahi izateak konplexutasunaren paradigman murgiltzea dakar. Edgar Morinek konplexutasuna oihal batekin konparatzen du:

Qu'est-ce que la complexité? Au premier abord, la complexité est un tissu (complexus: ce qui est tissé ensemble) de constituants hétérogènes inséparablement associés: elle pose le paradoxe de l'un et du multiple (Edgar Morin, *Introduction à la pensée complexe*, Paris, Points Seuil, 2005 [1990]: 21).

Konparaketa bat egiteko, Morinek tapizeria garaikidearen adibidea hartzen du (Morin 2005: 113). Tapizeria horiek kolore ezberdinetako eta mota ezberdinetako hariz osatuak daude. Tapizeria horiek ezagutzeko hari bakoitzaren ezau-garriak ezagutzea ez da nahikoa: alde batetik, hari bakoitzari buruzko ezagutza horiek ez dira nahikoak errealitate berria osatzen duen tela ezagutzeko; bestetik, ez digu informaziorik ematen tapizeriaren forma edo konfigurazioaz. Kontuan hartu behar da, beraz, metodologia bakoitzak ezinbestez suposatzen duen sinplifikazioa tresna bat dela errealitateara hurbiltzeko, baina ez da errealitatea bera. Eta noski, behin hari bakoitza analizaturik, ikuspuntuari osotasuna eman behar zaio. Morinek dioen bezala: «Toute théorie, y compris scientifique, ne peut épuiser le réel, et enfermer son objet dans ses paradigmes» (Edgar Morin, *Le paradigme perdu*, Paris, Seuil, 1973: 229).

Hizkuntza plangintza egiteko garaian, eta egoera soziolinguistikoaren errealitatea analizatzeko, ezinbestekoa dirudi sinplifikazioetatik pasatzea (hari bakoitza analizatzea). Behin hari guztiak aztertu direnean, osotasunaren eta konplexutasunaren analisia abiatzen da. Errealitatearen eraikina deseraiki ondoren, berreraikitze lan bat egin behar da osotasunera berriz heltzeko. Horixe da, hain zuzen ere, hizkuntza plangintza zehaztu nahi duen eragilearen lana. Bost fase nagusi daude, beraz, hizkuntza plangintzaren ekintza zehatzak erabakitzeke: 1) egoera soziolinguistikoari buruzko informazioa bilatu; 2) informazio hori diskriminatu eta sailkatu (deseraikitze lana), 3) hizkuntza soziologiaren edo RLS lortzeko erabili nahi dugun eredu teoriko-metodologikoaren arabera informazioa analizatu eta sailkatu, 4) analisiari bere osotasuna eman (berreraikitze lana), 5) neurri konkretuak

zehaztu aurreikusi zaizkien ondorioen arabera eta konplexutasunaren paradigma kontuan harturik. Paradigma horretan, bereziki garrantzitsuak dira plangintzatik kanpoko faktoreak eta bilakaerak, gizarte-giroari lotuta daudenak. Hori ikuspuntu bat baino ez da, noski; beste proposamen asko egon daitezke, batzuk kontrajarriak eta beste batzuk osagarriak: AMIA, PDCA zikloa...¶